

УДК [342.7:35](477)
ББК 67.9(4Укр)300,32 я43
П 68

Рекомендовано до друку Кафедрою публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Протокол № 11 від 7 червня 2022 р.

Редакційна колегія:

Ковбас І.В.	Голова ГО «Правничий Щит», д.ю.н., доц. кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Бабін І.І.	Заступник голови ГО «Правничий Щит», к.ю.н., доц. кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Ющик О.І.	к.ю.н., доц. кафедри кримінального права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Торончук І.Ж.	к.ю.н., доц. кафедри Європейського права та порівняльного правознавства юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Дрегіч Василе	професор факультету права та адміністративних наук, Університет Овідія в Констанці, Румунія
Крайній П.І.	Заступник голови ГО «Правничий Щит», ас. кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Права людини та публічне врядування в сучасних умовах :

П 68 Матеріали V Міжнародного правничого форуму, 10 червня 2022 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, І.І. Бабін, О.І. Ющик, І.Ж. Торончук, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2022. 324 с.
ISBN 978-617-8034-4

Збірник містить матеріали доповідей учасників V Міжнародного правничого форуму «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах».

Міжнародний форум присвячено проблемам правового регулювання прав людини та публічного врядування в сучасних умовах.

УДК [342.7:35](477)
ББК 67.9(4Укр)300,32 я43

Автори несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

© ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2022
© Ковбас І.В., Бабін І.І., 2022
© ЮФ КП, 2022
© ПВКФ «Технодрук», 2022

ISBN 978-617-8034-4

2. Сімейний кодекс від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст.135.

3. Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2-16 року № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

*Остафійчук Л.А., к.ю.н., асистентка
кафедри процесуального права
юрідичного факультету ЧНУ імені
Юрія Федьковича*

Поняття «збройні сили» і «комбатант» у міжнародному гуманітарному праві

В сучасних реаліях дослідження будь-яких питань що стосуються кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є надзвичайно актуальними. Особливу увагу слід приділити нормам міжнародного гуманітарного права які визначають хто є комбатантами, а кого не можна відносити до них, оскільки це дозволить правильно кваліфікувати правопорушення за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України, яка є бланкетною та відсилає до норм міжнародного права.

У міжнародному збройному конфлікті воюючі сторони представлені, як правило, збройними силами, на яких поширюється більшість законів ведення війни. Склад і структура збройних сил держав визначається національним законодавством.

Збройні Сили України є основою оборони України. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про оборону» участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також відповідні правоохоронні органи. Територіальна оборона України організовується та здійснюється відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» з урахуванням особливостей, визначених законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану (ст. 18 Закону України «Про оборону»).

Якщо сторона, яка перебуває в конфлікті, включає у свої збройні сили напіввоєнну організацію або озброєну організацію, що забезпечує охорону порядку, вона повідомляє про це інші сторони, що перебувають у конфлікті (п. 3 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8.06.1977 р.).

Збройні сили держав – основних учасників збройної боротьби, є об'єктом захисту міжнародного гуманітарного права, проти яких супротивник зобов'язаний застосовувати законні методи і способи ведення військових дій.

Поняття **«збройні сили»** вперше сформовано у 1977 р. під час роботи дипломатичної конференції, де було прийнято Додаткові протоколи I і II до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. Додатковий протокол I (п. 1 ст. 43) пов'язує зазначене поняття із наявністю: а) організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, б) внутрішньої дисциплінарної системи, яка забезпечує додержання норм міжнародного гуманітарного права.

Пункт 2 ст. 43 Додаткового протоколу I визначає, що особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), є **комбатантами**, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях. Привілеєм комбатанта є відсутність покарання у зв'язку із законною участю у бойових діях. З цього випливає, що **некомбатантами є медичний персонал і представники духовенства**.

Таким чином, у вказаному документі конкретизовано положення, яке дозволяє відрізнити *комбатантів* від некомбатантів, а саме: *наявність права приймати безпосередню участь у воєнних діях, перебуваючи у складі збройних сил, а не причетність до процесу ведення війни*. Ті особи, які входять до складу збройних сил, але за їх призначенням та роллю у військовій організації на них не покладаються функції безпосередньої участі у військових (бойових) діях (наприклад, військові інтенданти, юридичні радники, військові журналісти), теж вправі братися за зброю, так як є комбатантами. Виняток – особи медичного і духовного персоналу. Навіть перебуваючи у складі збройних сил воюючих країн, вони не вправі приймати участь у веденні бойових дій. Виходячи з абз. 4 ст. 4 Женевської конвенції IV, некомбатанти не відносяться до цивільного населення, тому що вони підпадають під захист Женевських конвенцій I-III.

Таким чином, у Додатковому протоколі I конкретизовано положення стосовно законних учасників збройного конфлікту. Отже комбатантами є: особовий склад збройних сил держав, тобто особовий склад сухопутних, військово-морських, військово-повітряних сил; особовий склад формувань, добровольчих загонів, що входять до складу збройних сил; особовий склад інших формувань і добровольчих загонів, включаючи склад організованого руху супротиву, належного стороні конфлікту і діючих на їх власній території або поза нею, навіть якщо ця територія є окупованою, а також партизани, якщо ці формування, загони, організовані рухи супротиву і партизани відповідають певним вимогам (мають лідера, який відповідає за своїх підлеглих; наявний розпізнавальний знак; відкрито носять зброю; дотримуються законів і звичаїв війни); особовий склад регулярних збройних сил, які вважають себе у підпорядкуванні уряду або владі, не визнаних утримуючою у полоні державою; члени екіпажів суден торгівельного флоту, включаючи капітанів, лоцманів і юнг, а також екіпажів цивільної авіації сторін, які знаходяться у конфлікті, які не користуються більше пільговим режимом в силу будь-яких положень міжнародного права; населення неокупованої території, яке при наближенні супротивника стихійно береться за зброю для боротьби із нападаючими військами, не встигнувши сформуватися у регулярні війська, якщо воно відкрито носить зброю і дотримується законів і звичаїв війни.

Норми міжнародного гуманітарного права зобов'язують воюючі сторони вести військові дії лише проти комбатантів, власне для чого комбатанти на відміну від цивільного населення повинні мати розпізнавальні знаки, що закріплено у ст. 1 Гаазького положення про закони та звичаї війни.

Правове положення комбатантів і некомбатантів відмінне. Окрім права безпосередньої участі у бойових діях, комбатанти вправі застосовувати до супротивника вищу міру насилля, тобто його знищувати, в той час як некомбатанти лише обслуговують і забезпечують бойову і духовну діяльність збройних сил і вправі застосовувати зброю лише з метою самооборони.

Законними учасниками збройних конфліктів (комбатантами) є добровольці. Вони вправі приймати участь у військових діях воюючих сторін. Про це йдеться у Конвенції про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни

1907 р. У ст. 6 цієї Конвенції закріплено, що відповідальність нейтральної держави не виникає внаслідок того, що приватні особи окремо переходять кордон, щоб вступити на службу однієї з воюючих держав. При цьому особа нейтральної держави не може посилатися на свій нейтралітет, якщо вона вчиняє дії: ворожі по відношенню до воюючої; на користь воюючої, тобто добровільно вступає на службу до лав збройних сил однієї із сторін.

Комбатантами у морській війні є екіпажі морських суден всіх видів (лінкорів, крейсерів, авіаносців, підводних човнів, катерів тощо), екіпажі літальних апаратів повітряно-морського флоту (літаків, гвинтокрилів), допоміжних суден всіх видів, а також торговельних, які переобладнані у військові. Від переобладнаних торговельних суден у військові слід відрізнити озброєння торговельних суден з метою самооборони.

Некомбатантами у морській війні вважаються екіпажі військових суден-госпіталів, якщо вони побудовані або обладнані державами із спеціальною метою – надавати допомогу пораненим, хворим і потерпілим внаслідок аварії (потоплення) судна, а також екіпажі суден-госпіталів Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Комбатантами у повітряній війні є екіпажі всіх летальних апаратів, що входять до складу військової авіації воюючих держав і які мають їх розпізнавальні знаки. До них відносяться також екіпажі суден цивільної авіації, переобладнані у військові в межах юрисдикції воюючої держави.

Некомбатантами у повітряній війні є екіпажі санітарних літаків, а також госпітальних повітряних суден, які використовуються воюючими державами і національними товариствами Червоного Хреста для евакуації, лікування поранених і хворих. Такі літальні апарати повинні мати свій явно видимий розпізнавальний знак, а в установлених випадках також емблему Червоного Хреста. Державам, які перебувають у збройному конфлікті, заборонено використовувати санітарні літальні апарати для забезпечення недоторканості військових об'єктів, збору розвідувальних даних, а також для перевезення особового складу і військових вантажів з метою надання допомоги воюючим.

Відповідно до п. 1 ст. 46 Додаткового протоколу I шпигуном визнається будь-яка особа із складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, яка потрапляє під владу супротивної сторони в той час, коли вона займається шпигунством. Така особа не має права на статус військовополоненого, отже не може вважатися комбатантом.

З точки зору міжнародного права не є комбатантами найманці. Про це свідчить норма 108 Звичаєвого міжнародного гуманітарного права, згідно з якою: «найманці ... не мають права на статус комбатанта чи військовополоненого». У ст. 47 Додаткового протоколу I також зазначено, що найманці не мають права на статус комбатанта або військовополоненого. Їх статус має спеціальний характер і визначається нормами Додаткового протоколу I та положеннями Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців 1989 р. Найманці не визнаються законними учасниками воєнних конфліктів, на них не розповсюджується режим військовополоненого. Найманець, який безпосередньо приймає участь у військових або спільних насильницьких діях, вчиняє злочин. Будь-яка особа, яка вербує, використовує, фінансує або навчає найманців також вчиняє злочин.

Отже, комбатант – це особа, яка має законне право брати участь у воєнних діях (наділена правом вбивати); не може бути притягнута до відповідальності за участь у воєнних діях; є військовою ціллю супротивника; у випадку потраплення у полон

отримує статус військовополоненого і захищається Женевською конвенцією III; якщо статус викликає сумніви, то все рівно користується статусом військовополоненого до тих пір, доки його положення не буде визначеним. Інші особи (в т. ч. і цивільні) не мають права приймати участь у воєнних діях і за не законну участь у них можуть бути притягнуті до відповідальності.

Худик А.М., к.ю.н., помічник судді управління з організаційного забезпечення Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду

Кошти Державного бюджету України як об'єкт права власності Українського народу: за Конституцією України

Конституція України закріплює перелік об'єктів права виключної власності Українського народу [6, 35-38]. Згідно із ч. 1 ст. 13 Конституції України «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу». При цьому, на відміну від Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [2], вона не зараховує до таких об'єктів кошти Державного бюджету України. Іншими словами, у ст. 13 Конституції України Український народ не представлений як суб'єкт права власності на публічні фінансові ресурси.

Водночас, відсутність в ст. 13 Конституції України згадки про публічні фінанси не свідчить про те, що кошти Державного бюджету України, як і публічні фінансові ресурс в цілому, не можуть визнаватися власністю Українського народу. Змістовний аналіз ст. 13 Конституції України дає підстави вважати, що ця стаття присвячена тільки природним ресурсам, і не стосується інших об'єктів, які не належать до цієї категорії (категорії «природні ресурси»). Так, згідно з ч. 2 цієї ж статті «кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону». Отже, український конституціодавець, зважаючи на унікальність, значимість природних ресурсів для соціального відтворення Українського народу, конституціоналізував право власності Українського народу саме на природні ресурси, присвятивши їм окрему статтю.

Внесення в закріпленій ст. 13 Конституції України перелік природних ресурсів такого об'єкту як кошти Державного бюджету України порушило б структуру та логіку даної конституційної норми (порушило б класифікацію природних ресурсів), свідчило б про те, що український конституціодавець свідомо, і водночас помилково, відніс до природних ресурсів публічні фінансові ресурси.

Іншими словами, у ст. 13 Конституції України закріпленій перелік природних ресурсів (об'єктів) які є власністю Українського народу. Однак в ній не міститься вичерпного переліку всіх об'єктів права власності Українського народу. Про це зокрема свідчить системний аналіз конституційних положень. Зокрема, у п. 1 ст. 95 Конституції України підкреслюється, що «бюджетна система України будується на началах справедливого і неупередженого розподілу **суспільного багатства** між громадянами і територіальними громадами». А в п. 2 цієї ж статті зафіксовано, що «виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які витрати держави на **загальносуспільні потреби**, розмір і цільове значення цих витрат» [1].